

Latvijas Dabas fonda
2002 gada pārskats

Rīga 2003

Pārskatu sagatavoja: Ivars Kabucis
Inga Račinska
Jānis Aišpurs

Projektu aprakstus sagatavoja projektu vadītāji

Vāka dizains: Jānis Aišpurs

Datorsalikums: Gunta Ozoliņa
Sarmīte Jēkabsone

Izdevējs: Apgāds “KODOLS”

Satura rādītājs

Ievads	4
Abavas pļavas	5
Ādažu poligona dabas aizsardzības plāns	5
Eiropas nozīmes un Latvijas aizsargājami biotopi Gaujas nacionālajā parkā.....	6
Dabas aizsardzības plānu izstrāde.....	7
Dabas lieguma Lieluikas un Mazuikas ezers dabas aizsardzības plāns.....	7
Ekoloģiskā izpēte teritorijai starp Sporta ielu, Vesetas ielu, Zirņu ielu un dzelzceļa pārvadiem	8
Ekoloģiskā tīkla attīstība Latvijā	9
EMERALD	9
Īpaši aizsargājamo sugu atradņu inventarizācija un mikroliegumu projektēšana Valkas un Valmieras rajonos	10
Metožu aprobācija vienotas purvu biotopu un sugu monitoringa programmas uzsākšanai	11
Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācija	11
Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācijas audits	12
Mežu inventarizācija	12
Mežu politika	13
Mikroliegumi ķērpjiem (stāvokļa novērtējums un sistēmas izstrāde mikroliegumu izveidošanas un atcelšanas zinātniskās pamatotības nodrošināšanai).....	13
Nepieciešamā priekšizpēte piekrastes biotopu un sugu monitoringa apakšprogrammas uzsākšanai	14
Pļavu inventarizācija Latvijā.....	15
Dabas parka “Beberbeķi” dabas aizsardzības plāna izstrāde.....	16
Engures ezera dabas parka dabas aizsardzības plāna ieviešana.....	16
LIFE projekta pieteikuma sagatavošana Ziemeļgaujas ielejai.....	17
Purva biotopu aizsardzības plāna izstrāde	18
Vides Nacionālās monitoringa programmas Bioloģiskās daudzveidības monitoringa programmas (BDMP) rīcības plāna izstrāde, 2002.....	19
Vīngliemezis	19
Zemsedzes bezmugurkaulnieku faunas izmaiņas pēc ugunsgrēka Sudas purvā.....	19
Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta upespērleņu upju apsekošana	20

Ievads

Cienījamie uzticīgie Latvijas Dabas fonda biedri.

Fonda kopsapulcēs, atskatoties uz iepriekšējā gada darba rezultātiem, Jūs tradicionāli saņemat garum garu fonda projektu sarakstu, kas papildināts ar projektiem atvēlētās un izlietotās naudas summām. Taču aiz nosaukumiem un skaitļu rindām slēpjas darbs, interesanti tā rezultāti, par kuriem parasti lielākā daļa fonda biedru, kas paši nav bijuši iesaistīti konkrētajā projektā, tā arī neko neuzzina.

Tāpēc 2002.gadā ir strādāts, lai fonda biedrus un arī plašāku interesentu loku informētu par LDF notiekošo. Ir izveidota fonda mājas lapa internetā, kurā iespējams iepazīties ar projektiem un to rezultātiem. Sagatavots un iespiests buklets, kas informē par LDF un tā darba virzieniem.

Iepriekšējos gados, lai informētu par aizvadītā gada nozīmīgākajiem projektiem, izlīdzējāmie ar projektu anotāciju kserokopijām. Taču tagad Jūsu rokās ir pirmais iespiestais pārskats par 2002. gadā veikto. Tajā Jūs atradīsiet pēc alfabēta sakārtotus īsus projektu aprakstus. Tos sagatavojuši projektu vadītāji, pēc saviem ieskatiem uzsverot būtisko katra projekta gaitā un iegūtajos rezultātos.

Gaidīsim Jūsu atsauksmes par to, vai šāda informācija Jums nepieciešama arī turpmāk. Varbūt to vajag papildināt ar finansu pārskatu, valdes ziņojumu vai vēl ko citu, piemēram, biedru sarakstu? Lai paustu savas domas un izteiktu ierosinājumus, varat izmantot arī LDF e-pasta adresi ldf@lanet.lv.

Paldies visiem par padarīto darbu. Īpaša pateicība tiem, kuri savlaicīgi samaksāja biedru naudas un tādejādi veicināja šīs atskaites iespiešanu.

Sekmīgu 2003.gada lauku sezonu!

LDF valdes priekšsēdētājs

Ivars Kabucis

Abavas pļavas

Projekta vadītājs Ivars Kabucis

Projektu īsteno sadarbībā ar AVALON fondu Nīderlandē. Projektu finansē Nīderlandes Karalistes valdība no starptautiskajai sadarbībai ar Centrāl- un Austrumeiropu paredzētajiem līdzekļiem dabas aizsardzībai un lauku vides attīstībai (PIN-MATRA fonds). Projektu atbalsta Latvijas Republikas Vides ministrija un Zemkopības ministrija.

Projektā paredzēts veicināt ganīšanu bioloģiski vērtīgajos zālajos, izveidot mācību taku par pļavu un ganību daudzveidību, to veidošanos, apsaimniekošanu un aizsardzību, kā arī interesantākajiem augiem tajās. Lai popularizētu pļavu dabas vērtības un to saglabāšanu, projekta gaitā sagatavos krāsainu bukletu par Abavas ielejas dabiskajiem zālājiem. Lielu vērību veltīs zemnieku un zemes īpašnieku izglītošanai par zālāju apsaimniekošanu, iespējām iegūt tam atbalstu, kā arī ekskursantu un interesentu piesaistīšanu saimniecību dabas vērtībām. Šim nolūkam Latvijas dabas fonds organizēs seminārus un apmācības.

Jaunais projekts būs turpinājums pļavu izpētei Abavas ielejā, kas notika ar Nīderlandes Overijseles provinces finansiālu atbalstu Eurograssland projektu ietvaros. Overijseles provinces atbalsts palīdzējis izstrādāt Abavas ielejas attīstības plānu un nodibināt tajā iecerēto Abavas ielejas lauku attīstības informācijas centru (ARDIC) Sabilē, kā arī Biocentru Rendā. Tikko sāktais projekts atbalstīs jaundibinātos centrus ar informāciju par dabas daudzveidību, tās saglabāšanu, līdzekļiem un to piesaistīšanas iespējām, konsultēs par lauksaimniecības vides plānu izstrādāšanu un pieteikumu sagatavošanu SAPARD finansējuma saņemšanai.

Projekta īstenošanā Dabas fonds sadarbosies ar Lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centru, Kurzemes tūrisma asociāciju, Rendas un Ģibuļu pagasta, Sabiles un Kandavas domes pašvaldību.

Ādažu poligona dabas aizsardzības plāns

Projekta vadītājs Māris Kreilis

Ādažu poligons atrodas Rīgas rajonā, Ādažu un Sējas pagastā. Tas aizņem 7857 ha lielu teritoriju un ir lielākais Baltijas valstīs. Plāns izstrādāts laika periodam no 2003. līdz 2008. gadam. Plāna izstrādē piedalījušies I. Kabucis, G. Smiltiņš, A. Petriņš, B. Strazdiņa, L. Eņģele, J. Birzaks, I. Rove, A. Piterāns, M. Rudzīte, V. Vintulis, M. Pakalne, L. Salmiņa.

Dabas aizsardzības plāna izstrādi finansēja ASV Vides Aģentūra (Amerikas Lielo ezeru – Baltijas jūras valstu sadarbības programmas ietvaros). Plāns izstrādāts sadarbībā ar LR Aizsardzības un Vides Ministriju (bijusī Vides un Reģionālās Attīstības Ministrija). Plāns iesniegts LR Aizsardzības Ministrijā un Vides Ministrijā.

Ādažu poligona dabas aizsardzības plāns izstrādāts, izmantojot datus, kas iegūti ASV Vides aģentūras finansēta pētījuma rezultātā 1999. gadā. Pētījumus turpināja 2001. un 2002. gadā.

Plāns sagatavots ar mērķi saglabāt dabas daudzveidību, kā arī aizsargājamās un retās sugas, aizsargājamās un bioloģiski vērtīgos biotopus Ādažu poligonā. Tas nodrošinās pamatu teritorijas ilgtspējīgai attīstībai, līdz ar to sekmēs tās izmantošanu lietošanas pamatmērķim – militārajām mācībām.

Ādažu poligona dabas aizsardzības plāns (DAP) atšķirībā no ierastajiem un saskaņā ar dažādiem normatīvajiem dokumentiem izstrādātajiem DAP, ir paredzēts militāram poligonam, nevis īpaši aizsargājamai dabas teritorijai (ĪADT). Šajā gadījumā teritorijas izmantošanas galvenie mērķi būtiski atšķiras no ĪADT. Poligona teritorijas izmantošanu militāriem mērķiem ierobežo ĪADT dabas liegums Lieluikas un Mazuikas ezers, kā arī nepieciešamība saglabāt

vairāku retu un īpaši aizsargājamu sugu atradnes. Tāpēc, izstrādājot plānu, mēģināts rast kompromisu starp dabas aizsardzību un teritorijas izmantošanu militāriem mērķiem.

Jāatzīmē, ka šis dabas aizsardzības plāns militāram poligonam aizsāk ilgspējīgas attīstības ideju realizēšanu arī ārpus ĪADT, teritorijās ar dažādiem izmantošanas pamatmērķiem.

Eiropas nozīmes un Latvijas aizsargājamie biotopi Gaujas nacionālajā parkā

Projekta vadītāja Māra Pakalne

Projekta gaitā no 2002. gada septembra līdz decembrim Gaujas nacionālajā parkā apsekoti Eiropas nozīmes un Latvijas aizsargājamie mežu, purvu, stāvošu un tekošu saldūdeņu biotopi, sevišķu uzmanību veltot ar pamatiežu atsegumiem saistīto biotopu izpētei.

Nozīmīgākie pētījuma objekti ir Ramātu un Rakšu klintis, Virtakas iezis, Kaupiņu un Briedīšu iezis, Kraukļu aiza, Pērļupes gravas avoksnāji, Silvēveru, Rakšu un Mežciemu gravas purvi, kā arī Sudas-Zviedru purvs. Sugu ziņā ievērojami ir atsegumu, avotu un avoksnāju biotopi pie upēm – Amatas, Pērļupes, Grūbas un Strīķupes. Pētīti arī nelieli avotu un avoksnāju biotopi mežos.

Kopumā apsekotas 108 vietas, kur bieži sastopami vairāki biotopi. Veikti augu sugu pētījumi, kas ietver vaskulāros augus, sūnas un ķērpjus.

Pētījumu rezultātā un apkopojot agrāko informāciju par Gaujas nacionālā parka biotopiem, izdalīti 31 Eiropas nozīmes un 46 Latvijas aizsargājamie biotopi.

Īpaša uzmanība veltīta iežu atsegumu pētījumiem, par kuriem līdz šim bija ļoti maz informācijas. Uz Virtakas un vēl četriem citiem smilšakmens atsegumiem atrasta Latvijai jauna ķērpju suga – *Lepraria lobificans*, kā arī citas retas un aizsargājamas ķērpju sugas, piemēram, *Cystocoleus ebeneus*, *Dibaeis baeomyces*, *Dumatocarpon luridum* un *Hypogimnia vittata*. Uz sūnakmens klintīm konstatēta Latvijā reta paparžu suga – *Gymnocarpium robertianum*.

Īpaši no aizsargājamo biotopu viedokļa izceļas caur Ieriķiem plūstošā Kumadas pieteka Grūba, kur konstatēti 4 Eiropas nozīmes aizsargājamie biotopi (minerālvielām bagāti avoti un avotu purvi, avoti, kas veido avotkalņus, kalņiežu atsegumi, upju straujtecēs). Te sastop arī 7 Latvijas aizsargājamus biotopus (straujtecēs posmi upēs, kāples un ūdenskritumi, avotsūnu *Fontinalis* audzes upēs, krasta garknābītes *Rhynchostegium riparioides* audzes upēs, ar kalņi nabadzīgi avoksnāji, ar kalņi bagāti avoksnāji, dolomītiežu atsegumi).

Eiropas nozīmes aizsargājamie biotopi apsekoti Sudas-Zviedru purvā un tā apkārtnē, kuri konstēts neskarts augstais purvs, pārejas purvi un slīkšņas, ieplakas purvos, purvaini meži, boreālie meži, distrofi ezeri, kā arī Latvijā aizsargājamas augu sugas – ciņu mazmeldrs *Trichophorum caespitosum* un palu grīslis *Carex irrigua*.

Gaujas nacionālajā parkā konstatēti Latvijā ļoti reti un aizsargājami biotopi, piemēram, kalcifilais zāļu purvs ar Devela grīslī *Carex davalliana* pie Turaidas Silvēveriem, no kura saglabājies tikai neliels fragments, jo biotopu ievērojami ietekmējusi kūdras rakšana.

Izdevies lokalizēt 1924. gadā pie Kārļiem R. Dzirnes minēto Eiropas nozīmes aizsargājamo augu sugu – dzelteno akmeņlauzīti *Saxifraga hirculus*, kura atrasta avotainajā Rakšu purvā. Te konstatēta arī aizsargājam sūnu suga – spurainā dzīparene *Paludella squarrosa*.

Karsta kriteres ezeriņā pie Līgatnes Purgaiļiem atrasta kamolainā ežgalvīte *Sparganium glomeratum*, kura līdz šim Latvijā bija zināma no trim atradnēm, Gaujas nacionālajā parkā vienīgo reizi ievākta Kārļu apkārtnē 1874. gadā un Latvijā nebija konstatēta kopš 1924. gada.

Sūnu stāvu uz smilšakmens atsegumiem raksturo īpatnējas sūnu sabiedrības, kurās sastopamas interesantas un retas sugas. Īpatnējas briofītu sabiedrības veidojas arī uz karbonātiskajiem iežiem – dolomīta un saldūdens kalņakmeņiem.

Apsekotajos biotopos izvērtēti ģeoloģiskie apstākļi, noteikta cilvēka ietekme, izstrādāti priekšlikumi apsaimniekošanas pasākumiem un biotopu aizsardzībai.

Dabas aizsardzības plānu izstrāde

Projekta vadītāja Ieva Rove

2002. gada decembrī Latvijas Dabas fonds saņēmis valsts pasūtījumu izstrādāt dabas aizsardzības plānus piecām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām – dabas liegumiem. Plānu izstrādē piedalās ekspertu grupa.

Plāna izstrādi četriem liegumiem pasūtījusi 2002. gada otrajā pusē izveidotā Dabas aizsardzības pārvalde, kas atrodas Vides ministrijas pakļautībā. Pasūtījumā ietverti šādi dabas liegumi:

- 1) “Milzkalns” Tukuma rajonā, Smārdes pagastā (platība 76 ha);
- 2) “Gruzdovas meži” un tā potenciālā papildteritorija (*Natura 2000* vieta) Balvu rajonā, Susāju pagastā (dabas lieguma (272 ha) un papildteritorijas kopējā platība ir 619 ha);
- 3) “Korneti-Peļļi” Alūksnes rajonā; liegumā ietvertas trīs teritorijas: divas Apes lauku teritorijā (45 un 58 ha) un viena (676 ha) Veclaicenes pagastā, kopējā lieguma platība ir 779 ha;
- 4) “Dēliņkalns” Alūksnes rajonā, Jaunlaicenes un Ziemeru pagastā, kopējā platība 47 ha).

Viena dabas aizsardzības plāna izstrādi dabas liegumam “Jaunciems” (Rīgas pilsētā, Ziemeļu rajonā un Vidzemes priekšpilsētā) pasūtījis Rīgas Domes Vides departaments.

Dabas aizsardzības plānu izstrāde 2003. gadā aizsākta sekmīgi, organizētas četras informatīvas sēdes, tiek ievākta informācija par bioloģiskajām, kultūras u.c. vērtībām dabas liegumos. Ņemot vērā, ka esošā informācija ir nepietiekoša, tiek plānoti lauka darbi, pieaicināti dažādu nozaru eksperti, lai 2003. gada veģetācijas sezonā iegūtu trūkstošās ziņas par dabas liegumu faunu, floru un biotopiem. Paralēli tiek gatavots kartogrāfiskais materiāls.

Dabas lieguma Lieluikas un Mazuikas ezers dabas aizsardzības plāns

Projekta vadītājs Māris Kreilis

Dabas liegums atrodas Rīgas rajonā, Ādažu pagastā. Plāns izstrādāts laika periodam no 2002. līdz 2007. gadam. Plāna izstrādē piedalījušies: I.Kabucis, G.Smiltiņš, A.Petriņš, B.Strazdiņa, L.Enģele, I.Rove. Dabas aizsardzības plāna izstrādi finansēja ASV Vides aģentūra (Amerikas Lielo ezeru – Baltijas jūras valstu sadarbības programmas ietvaros) un LR Aizsardzības ministrija. Dabas aizsardzības plāns apstiprināts ar Vides ministra R. Vējoņa 2003. gada 17. marta rīkojumu Nr. 84.

Dabas liegums “Lieluikas un Mazuikas ezers” ir izveidots, lai saglabātu Latvijā ļoti retas un aizsargājamas ūdensaugu sugas, kuras sastopamas apdraudētos un īpaši aizsargājamajos biotopos. Oligotrofie – ar organiskajām vielām ļoti nabadzīgie ezeri Latvijā vairs nav sastopami. Tie izzuduši ezeru dabiskas attīstības gaitā, kad tajos, uzkrājoties organiskajām vielām, veidojas bagātīgs augājs, kas sekmē ezera aizaugšanu un ietrofikāciju. Šo procesu ievērojami pātrina cilvēka saimnieciskā darbība, kuras rezultātā ezeros nonāk papildus organiskās vielas.

Mazuikas ezers ir viens no nedaudzajiem ezeriem, kurā vēl bagātīgi sastopamas ūdensaugu sugas, kas var augt smilšainā gruntī tikai ļoti dzidros un barības vielām nabadzīgos ūdeņos. Šīs dabas vērtības saglabājušās divu galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt ezerā neietek ne strauti, ne upes un to ieskauj sausi priežu meži. Otrkārt – tas ilgstoši atradies armijas poligona teritorijā, kas lielā mērā samazinājis tā apmeklējuma intensitāti un līdz ar to arī tā piesārņošanu, kā arī augu izmīdīšanu. Šādi tīri ezeri ar smilšainu grunti vienmēr ir bijuši ļoti pievilcīgas atpūtas

vietas ar lieliskām peldvietām. Tāpēc visur pie tiem ir populāras atpūtas vietas. Neskatoties uz atrašanos daļēji slēgtā teritorijā, arī Lieluikas un Mazuikas ezerus (arī Uikas ezerus) vienmēr apmeklējušas ne tikai militārpersonas. Atpūtnieku darbības rezultātā, izbraukāta un nomīdīta meža zemsega, ar sadzīves atkritumiem ievērojami piesārņoti ezeru krasti, intensīvāk lietotajās peldvietās ievērojami samazinājušās reto ūdensaugu aizņemtās platības. Tomēr joprojām Uikas ezeri valsts mērogā ir ļoti nozīmīgi reto oligotrofo augu sugu genofonda saglabāšanā.

Izstrādājot dabas aizsardzības plānu, galvenais uzdevums bija, panākt, lai izraudzītie pasākumi samazinātu atpūtnieku slodzi un līdz ar to arī piesārņojumu ezeros un to krastos. Drošības pasākumi poligona teritorijā var ievērojamā pakāpē palīdzēt šī galvenā uzdevuma risināšanā. Tomēr no militārajām mācībām brīvajā laikā kontrolēt situāciju liegumā ir grūti. Pašlaik praktiski nevar panākt, lai ne tikai civiliedzīvotāji, bet arī militārpersonas neapmeklētu ezerus. Šajā plānā ietverts piedāvājums rast kompromisu starp dabas aizsardzības un cilvēku vajadzībām, proti, iekārtojot atpūtas vietas un novirzot atpūtnieku plūsmu mazāk dabai traucējošās vietās lieguma teritorijā.

Ekoloģiskā izpēte teritorijai starp Sporta ielu, Vesetas ielu, Zirņu ielu un dzelzceļa pārvadiem

Projekta vadītāja Ieva Rove

Izpētes pasūtītājs SIA "NAMS". Projekts ilgst no 2002. gada augusta līdz 2003. gada augustam. Starpatskaite sagatavota 2002. gada decembrī. Projekta izstrādē piedalās: I. Kabucis, B. Strazdiņa, R. Lebus, O. Nikodemus, Dz. Zariņa, V. Spungis.

Skanstes ielas teritorijas izpēte atšķiras no citiem LDF projektiem, jo paralēli augu un dzīvnieku sugu, kā arī to dzīvotņu izpētei, tiek ievākti augsnes paraugi, lai pētītu tās piesārņojumu ar smagajiem metāliem un naftas produktiem; tiek ievākti lietus ūdens kanalizācijas ūdens paraugi, lai pētītu to mikroorganismu sastāvu.

Projekta mērķis ir ekoloģiski novērtēt šo pilsētas attīstības plānā *dabas pamatnē* iekļauto teritoriju. Darba uzdevumi ir:

- konstatēt pētāmajā teritorijā esošos dabiskos un antropogēnos (cilvēka darbības ietekmētos) biotopus, raksturot to floru un faunu, sniegt informāciju par īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem;
- ievākt augsnes un ūdens paraugus, veikt ievākto paraugu analīzi;
- izvērtēt vides kvalitātes kopainu, tās atbilstību un drošību pašreizējam izmantošanas veidam;
- analizēt pētāmās teritorijas lomu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un atbilstību dabas pamatnes funkcijām;
- sniegt ieteikumus par dabas vērtību saglabāšanu un ekoloģiskās kvalitātes nodrošināšanu minētajā teritorijā.

Pētāmā teritorijas atrodas Rīgas pilsētā, kur jau kopš 13. gs. tikusi izmantota par ganībām. Teritorija ir viena no Rīgas zemākajām vietām (1,5-2,5 m vjl), kur sakrājas un noplūst ūdeņi, kas tālāk bez attīrīšanas ieplūst Sarkandaugavā, tālāk Daugavā, līdz nonāk Rīgas līcī. Tās tiešā tuvumā atrodas Sarkandaugavas rūpniecības rajons, preču stacija un aktīvi izmantoti dzelzceļa pārvadi.

Pētījumi dalīti trīs grupās:

I Augsnes ķīmiskie pētījumi;

II Ūdens mikrobioloģiskie pētījumi;

III Bioloģiskās daudzveidības pētījumi.

Pabeidzot pirmo pētījuma daļu, 2002. gada decembrī, analizējot rezultātus, iezīmējušies pirmie secinājumi par teritorijas piesārņojumu. Ieteikumus teritorijas ekoloģiskās vērtības uzlabošanai izstrādās 2003. gadā.

Ekoloģiskā tīkla attīstība Latvijā

Projekta vadītājs: Māris Kreilis

Ekoloģiskā tīkla plānošanas un attīstības projekts kopš 1998. gada tiek realizēts vienlaicīgi Latvijā, Lietuvā un Igaunijā Polijas IUCN vadībā ar Nīderlandes valdības atbalstu. Latvijā projekta ietvaros ir izstrādāta ekoloģiskā tīkla plānošanas metodoloģija un nacionālā līmeņa ekoloģiskā tīkla karte. Karte ir saskaņota ar Lietuvas un daļēji arī ar Igaunijas ekoloģisko tīklu kartēm. 2001. gadā sagatavoja projekta gala ziņojumu angļu valodā, kas ietver nodaļas par ekoloģisko tīklojumu plānošanas vēsturi Latvijā, plānošanas principiem un metodoloģiju, kā arī konkrēto tīklojuma elementu aprakstus. Papildus veica detalizētu reģionālā līmeņa tīklojuma plānošanu paraugteritorijā - Kuldīgas rajonā.

2002. gadā Latvijas ekoloģiskā tīkla kartes sākotnēji izstrādāto variantu izvērtēja zīdītāju, putnu, abinieku un rāpuļu, zivju, kukaiņu, molusku, augu, biotopu un mežu eksperti, un, ņemot vērā ekspertu ieteikumus un iebildes, kartē ieviesa labojumus. Papildus 2002. gadā sagatavots materiāls populārai brošūrai latviešu valodā par ekoloģisko tīklu attīstību Latvijā, kā arī sagatavota informācija kopējam triju Baltijas valstu ziņojumam "Baltijas valstu nacionālo ekoloģisko tīklu attīstība virzībā uz Viseiropas ekoloģisko tīklu", kuru izdeva Polijas IUCN.

Turpmāk paredzēts rast iespēju apmācīt rajonu plānotājus reģionālā līmeņa ekoloģisko tīklu izstrādē, kā arī ekoloģiskā tīkla kartē iestrādāt jaunizveidotās īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (sk. LDF projektu EMERALD).

EMERALD

Projekta vadītājs Ainārs Auniņš

Projekta pasūtītājs ir Dānijas konsultāciju firma "Darudec" un to finansē Dānijas valdības fonds sadarbībai ar Centrāl- un Austrumeiropas valstīm vides jomā DANCEE. Projekts notiek sadarbībā ar Latvijas Ornitoloģijas biedrību un Latvijas Vides aģentūru.

EMERALD projekts 2002. gada lauka sezonā pabeidza iepriekšējā gadā uzsākto ES Biotopu Direktīvas (92/43/EEC) 1. pielikuma biotopu un 2. pielikuma sugu inventarizāciju esošajā Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT) sistēmā, kā arī identificēja šiem biotopiem un sugām nozīmīgas teritorijas ārpus aizsargājamajām teritorijām. Par visām apsekotajām teritorijām aizpildītas Natura 2000 standarta datu formas. Sagatavoti priekšlikumi 40 jaunu ĪADT izveidošanai un 8 esošo teritoriju robežu izmaiņām. Sagatavota informācija par Direktīvas biotopu un sugu sastopamību Latvijā, to aizsardzības statusu un pārstāvētību esošajās ĪADT.

Projekta ietvaros tika noorganizēti 5 semināri: seminārs par jaunajām teritorijām un robežu izmaiņām, kas ierosinātas pēc 2001. gada lauka sezonas, instrukcijas seminārs par 2002. gada lauka sezonā veicamajiem darbiem, seminārs reģionālajiem vides inspektoriem un VMD meža ekoloģiem par Natura 2000 vietu apsaimniekošanu, seminārs reģionālajiem vides inspektoriem un VMD meža ekoloģiem par Natura 2000 vietu monitoringu, kā arī atskaites seminārs par 2002. gada lauku sezonā paveikto.

Projektā iesaistījās ap 50 ekspertu, kā arī ekspedīcijās piedalījās VMD meža ekologi un reģionālie vides inspektori.

Īpaši aizsargājamo sugu atradņu inventarizācija un mikroliegumu projektēšana Valkas un Valmieras rajonos
Projekta vadītājs Jānis Gailis

Īpaši aizsargājamo augu un dzīvnieku sugu atradņu inventarizācija un mikroliegumu projektēšana Valkas un Valmieras rajonos notika no 2002.gada marta līdz 2003.gada februārim. Datu bāzēs bija uzkrājusies apjomīga informācija par dažādu retu un apdraudētu augu un dzīvnieku sugu atradnēm abos rajonos, taču sistemātiska šo atradņu pārbaude un jaunu atradņu meklēšana nebija notikusi kopš pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu vidus.

Tāpēc bija nepieciešams pārbaudīt zināmās atradnes un meklēt jaunas, kā arī nostiprināt atradņu juridisko statusu. Kopš spēkā stājušies LR MK 2001. gada 30. janvāra noteikumi Nr. 45 "Mikroliegumu izveidošanas, aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi", virkni reto sugu atradņu ir iespējams likumīgi aizsargāt pret tām nelabvēlīgiem apstākļiem, kas rodas saimnieciskās darbības rezultātā. Līdz tam sugu aizsardzība bija reglamentēta tikai mežu zemēs, kurās veidoja īpaši aizsargājamās mežu iecirkņus (ĪAMI), bet tagad nelielas aizsargājamās platības ir iespējams izveidot reto un aizsargājamo sugu atradnēs arī ārpus meža.

Projekta gaitā Valmieras un Valkas rajonos apsekoja 82 zooloģiskos objektus (zināmās atradnes un potenciālās jaunās atradnes).

Visus apsekotos objektus var iedalīt trīs kategorijās:

- ierosinātie mikroliegumi;
- teritorijas, kurās mikroliegumu neierosina, jo skaidri zināms, ka tur nav sastopamas īpaši aizsargājamās sugas;
- teritorijas, kurām nepieciešama atkārtota apsekošana 2003. gada pavasarī.

Abos rajonos kopā apsekoti 117 botāniskie objekti. Valkas rajonā inventarizēti 67 objekti, no tiem:

- 22 vietas, kas apmeklētas kā potenciālas atradnes, bet īpaši aizsargājamās augu sugas nav atrastas;
- 14 vietas, kur konstatētas īpaši aizsargājamās augu sugas, bet nav ierosināts veidot mikroliegumu;
- 12 atradnes, kurās ierosināts izveidot mikroliegumu;
- 19 iepriekš zināmās atradnes, kurās suga pēdējā apsekošanas reizē nav atrasta (vai izzudusi, degradējies biotops).

Valmieras rajonā pavisam kopā inventarizēti 50 objekti, no tiem:

- 19 vietas, kas apmeklētas kā potenciālas atradnes, bet īpaši aizsargājamās augu sugas nav atrastas;
- 19 vietas, kur konstatētas īpaši aizsargājamās augu sugas, bet nav ierosināts veidot mikroliegumu;
- 6 atradnes, kurās ierosināts izveidot mikroliegumu;
- 6 iepriekš zināmās atradnes, kurās suga pēdējā apsekošanas reizē nav atrasta (vai izzudusi, degradējies biotops).

Pavisam projektā iesaistīti astoņi zooloģijas un pieci botānikas eksperti. Ierosinātajiem mikroliegumiem sagatavota visa tam nepieciešamā dokumentācija.

Metožu aprobācija vienotas purvu biotopu un sugu monitoringa programmas uzsākšanai Projekta vadītāja Liene Salmiņa

Lai sagatavotos purvu biotopu un sugu monitoringa programmas uzsākšanai, pēc Latvijas Vides aģentūras pasūtījuma 2002. gadā no jūnija līdz decembrim ir izstrādātas un aprobētas purvu struktūras un veģetācijas, bezmugurkaulnieku un purvos ligzdojošo putnu uzskaites metodikas, kā arī apzināti potenciālie monitoringa veicēji. Sagatavotas lauka datu formas purvu struktūru un veģetācijas monitoringam visos purvu tipos (augstie purvi, pārejas purvi, kaļķainie zāļu purvi), bezmugurkaulnieku monitoringam (virsaugsnes fauna, pumpurgliemeži, dienastauriņi, naktstauriņi, spāres) un purvos ligzdojošo putnu novērojumiem. Purvu biotopu un sugu uzskaites metodes aprobētas 8 purvos. Izveidotas trīs Access datu bāzes purvu struktūru un veģetācijas, putnu un bezmugurkaulnieku uzskaišu datu uzglabāšanai. Iegādāti kartogrāfiskie materiāli monitoringa objektiem un izgatavoti 100 mietiņi parauglaukumu iezīmēšanai dabā.

Sagatavoti priekšlikumi Purvu monitoringa programmas attīstībai. Projektā iesaistījās 23 eksperti.

Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācija Projekta vadītājs Viesturs Lārmanis

Laikā no 2002.gada 8. – 12. un 22. – 26.aprīlim, kā projekta “Meži” apakšprojekts notika seminārs “Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācija”. Šis seminārs organizēts pēc VAS “Latvijas valsts meži” iniciatīvas, lai apmācītu jaunus speciālistus meklēt un atpazīt mežaudžu atslēgas biotopus.

Seminārā piedalījās 14 dalībnieki, kas 10 stundu apjomā noklausījās šādas kursa tēmas:

- mežaudžu atslēgas biotopu (MAB) inventarizācijas vēsture un metodika,
- MAB metodikas pamatojums un MAB izdalīšanas principi,
- sēņu, ķērpju, sūnu, gliemju un kukaiņu indikatorsugu noteikšana un to aizsardzība,
- bioloģisko daudzveidību apdraudošie faktori Latvijas mežos;

64 stundu apjomā piedalījās lauka mācībās, ieskaitot MAB inventarizācijas praktiskās nodarbības, par šādām tēmām:

- mežaudzes novērtēšana un izdalīšana atbilstoši MAB inventarizācijas metodikai,
- indikatorsugu noteikšana dabā.

Mežaudžu atslēgas biotopi ir mežaudzes, kurās ir saglabāties saimnieciskās darbības netraucētam mežam raksturīgo pazīmju kopums tādā mērā, kas nodrošina apstākļus specifisku sugu dzīvei, kas izzustu, audzi pakļaujot tradicionālai mežsaimniecībai. Netraucētam mežam raksturīgo pazīmju kopums ietver dabiska meža elementus: vecus un atmirušus kokus, dabiskā ceļā veidojušos audzes telpisko struktūru u.c., kā arī indikatorsugas, kas liecina par ilgstoši netraucētiem dabiskiem procesiem audzē vai norāda uz piemērotiem apstākļiem sevišķi apdraudētu sugu dzīvei.

Mežaudžu atslēgas biotopu izdalīšana, kā viens no meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas veidiem, sāka 90-to gadu sākumā Zviedrijā. Latvijā šo procesu aizsāka 1997.-

1998. gadā Latvijas – Zviedrijas kopprojektā, sadarbojoties Zviedrijas Austrumjetlandes lēņa (Östra Götaland) meža pārvaldei un Latvijas Valsts meža dienestam. Kopš 2000. gada LDF piedalās mežaudžu atslēgas biotopu inventarizētāju apmācību organizēšanā.

Nojauna apmācāmajiem inventarizētājiem mācību process ilgst divas nedēļas. Šo nedēļu laikā galvenokārt lauka apstākļos – mežā – kursa dalībnieki mācās novērtēt dažādu audžu atbilstību mežaudžu atslēgas biotopu kritērijiem. Mācību kursā ietilpst arī meža ekoloģijas tēmas, kuras apgūst gan mežā, gan arī lekcijās.

Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācijas audits

Projekta vadītājs Viesturs Lārmanis

2002. gada jūlijā, augustā projekta “Meži” ietvaros īstenots apakšprojekts “Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācijas audits”. Darbs izpildīts pēc VAS “Latvijas valsts meži” pasūtījuma. Projekts ietvēra:

- mežaudžu atslēgas biotopu inventarizētāju darba kvalitātes auditu un konsultācijas darba kvalitātes uzlabošanai,
- dalību kalibrācijas semināros, sniedzot skaidrojumus meža ekoloģijas jautājumos un atslēgas biotopu novērtēšanā.

Pavisam šajā gadā auditēja 13 inventarizētāju darbu. Lai pārbaudītu mežaudžu novērtējuma atbilstību inventarizācijas metodikai, auditori pārbaudei izvēlējās vismaz 10 no katra inventarizētāja vērtētajiem nogabaliem. Papildus tam paša inventarizētāja izvēlētās audzēs apspriests to novērtējums un sniegtas konsultācijas. Kopā ar auditoru apspriestas novērotās kļūdas, kuru novēršanai auditori deva ieteikumus. Darba noslēgumā apkopoja audita novērojumus un izvērtēja inventarizācijā pieļautās kļūdas.

VAS “Latvijas valsts meži” rīkotajos kalibrāciju semināros LDF pārstāvis piedalījās diskusijās, konsultējot atslēgas biotopu novērtēšanu un skaidrojot meža ekoloģijas jautājumus. Kalibrāciju semināru mērķis ir novērst atšķirības biotopu novērtēšanā, kas laika gaitā veidojas dažādu inventarizētāju darbā. Tam parasti izvēlas sarežģīti novērtējamas mežaudzes, ko inventarizētāji vispirms novērtē katrs individuāli, bet pēc tam, diskutējot izlīdzina viedokļu atšķirības. Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, kad uzsvars bija tikai uz atslēgas biotopu novērtēšanu, šoreiz īpašu uzmanību pievērta jautājumiem par mikroklimata uzturēšanai nepieciešamām buferjoslām ap atslēgas biotopiem un biotopu apsaimniekošanu.

Mežu inventarizācija

Projekta vadītājs Jānis Gailis

Kopš 2002. gada marta Latvijas Dabas fonds veic īpaši aizsargājamo meža iecirkņu (ĪAI) inventarizāciju VAS „Latvijas valsts meži” Austrumvidzemes un Rietumvidzemes mežsaimniecību valdījumā esošajos mežos. Tās mērķis ir izvērtēt ĪAI atbilstību mikroliegumu izveidošanas kritērijiem. Tajos ĪAI, kuri atbilst mikroliegumu izveidošanas kritērijiem, tiek izveidots mikroliegums. Bet tiem ĪAI, kuri šiem kritērijiem neatbilst, līdzšinējais aizsardzības statuss tiek anulēts.

Laika posmā no 2002. gada marta līdz tā pašā gada novembrim inventarizācija veikta Austrumvidzemes mežsaimniecības teritorijā: Alūksnes, Gulbenes un Valkas virsmežniecībās. Apsēkoti 7781,7 ha ĪAI, no tiem 4200,2 ha Valkas VVM, 2440,5 ha Alūksnes VVM un 1141,0 ha Gulbenes VVM. Valkas virsmežniecības teritorijā esošie ĪAI daļēji tika apsekoti cita LDF

projekta – „Īpaši aizsargājamo sugu atradņu inventarizācija un mikroliegumu projektēšana Valkas un Valmieras rajonos” – ietvaros.

Kopumā ierosināts izveidot 95 mikroliegumus. No tiem 26 Alūksnes VVM, 14 Gulbenes VVM, 54 Valkas VVM. Vēl viens ieplānotais mikroliegums ietilpst gan Gulbenes, gan Alūksnes VVM teritorijās. 90 mikroliegumi tika ierosināti kādai dzīvnieku sugai, bet pieci – kādai augu sugai. Biotopam netika ierosināts neviens mikroliegums. Mikroliegumu ierosināšanai nepieciešamos dokumentu Valsts Meža dienestā apņēmusies iesniegt VAS „Latvijas valsts meži” Austrumvidzemes mežsaimniecība.

Rietumvidzemes mežsaimniecībā ĪAI inventarizācija veikta Limbažu, Rīgas un Valmieras virsmežniecību teritorijās. Šis darbs sākts 2002. gada jūlijā, bet pabeigt to ir plānots 2003. gada jūnijā. Pavisam šajās trīs virsmežniecībās jāapseko 5214,5 ha ĪAI, no kuriem 2987,9 ha Limbažu virsmežniecībā, 1256,5 ha Rīgas virsmežniecībā un 970,1 ha Valmieras virsmežniecībā. Līdz 2002. gada decembrim bija apsekoti aptuveni 50% no visas apsekojamās platības. Bet ar mežsaimniecības iecirkņu vadītājiem ir saskaņotas robežas ierosināmajiem mikroliegumiem. Mikroliegumu ierosināšanai nepieciešamos dokumentus sagatavos 2003. gadā.

Mežu politika

Projekta vadītājs Jānis Priednieks

2002. gadā visvairāk laika veltīts, piedaloties “Mežsaimniecības zaļās sertifikācijas pēc FSC kritērijiem nacionālā standarta” izstrādē. To organizēja sabiedriskā organizācija “Latvijas Mežu sertifikācijas padome”, kurā pārstāvēts arī Latvijas Dabas fonds. Vairāku gadu darbs pie šī apjomīgā dokumenta noslēdzies ar kompromisu starp ekoloģisko, ekonomisko un sociālo interešu pārstāvjiem.

2002. gada aprīlī LDF bija pārstāvēts izstrādē “Mežs un koks”, kurā prezentēti LDF izdevumi par bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, arī buklets “Bioloģiskās daudzveidības aizsardzība mežsaimniecībā. Starptautiskās rekomendācijas un likumdošana”. Buklets sagatavots Reģionālā Vides centra (REC) finansēta projekta ietvaros. Tajā uzskaitīti nozīmīgākie normatīvie akti, ES direktīvas un programmas (stratēģijas), starptautiskās konvencijas, kas nosaka prasības vai dod rekomendācijas ilgtspējīgas mežsaimniecības nodrošināšanai.

Turpināts sekot izmaiņu gatavošanai meža un aizsargājamo dabas teritoriju likumdošanā. Šajā sfērā vēl ir daudz nepilnību un varētu vēlēties labāku sadarbību ar valsts institūcijām. Lai saglabātu bioloģisko daudzveidību mežos, vienlaicīgi nodrošinot ilgtspējīgas mežsaimniecības pastāvēšanu Latvijā, acīmredzama ir nepieciešamība izmaiņām Meža likumā, Koku ciršanas noteikumos, Aizsargjoslu likumā, Vispārīgajos Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju noteikumos.

Latvijas Dabas fonds turpina pārstāvēt dabas aizsardzības intereses arī Zemkopības ministrijas Meža konsultatīvajā padomē. 2003. gadā ļoti svarīgi būs panākt nepieciešamās izmaiņas normatīvajos gados, lai nodrošinātu ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu, sabalansējot ekoloģiskās, ekonomiskās un sociālās intereses.

Mikroliegumi ķērpjiem (stāvokļa novērtējums un sistēmas izstrāde mikroliegumu izveidošanas un atcelšanas zinātniskās pamatotības nodrošināšanai)

Projekta vadītājs Viesturs Lārmanis

Projekts īstenots 2002. gadā, lai nodrošinātu zinātniski pamatotu un likumdošanai atbilstošu lēmumu pieņemšanu par mikroliegumu izveidošanu vai atcelšanu aizsargājamām

ķērpju sugām. Projekta darba grupā strādāja Viktors Jefimovs, Viesturs Lārmanis un Dr. hab. biol. Alfons Piterāns.

Šāda projekta nepieciešamību veicināja Ministru Kabineta apstiprinātie "Mikroliegumu izveidošanas, aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi", kas nosaka, ka mikroliegumi īpaši aizsargājamām ķērpju sugām izveidojami atbilstoši noteiktiem kritērijiem. Šie kritēriji ir saistīti ar īpaši aizsargājamo sugu atradņu skaitu un skaita izmaiņām. Projekta uzdevums bija novērst minētās informācijas trūkumu un radīt priekšnoteikumus sistēmai, kas ļautu regulāri un ātri noskaidrot ikvienas īpaši aizsargājamās ķērpju sugas atradņu skaitu un stāvokli valstī.

Projektā gaitā:

- sastādīts apdraudēto ķērpju sugu saraksts;
- izvērtētas publikācijas un citi rakstīti informācijas avoti, lai noskaidrotu apdraudēto sugu atradņu daudzumu un tās ietekmējošos faktoros;
- analizēti herbārija materiāli, lai noskaidrotu atradņu skaitu;
- izveidota apdraudēto ķērpju datu bāze;
- izvērtēta Valsts meža dienesta datu bāze VATSLBIO;
- ekspedīcijās precizēta apdraudēto ķērpju saistība ar mežaudžu atslēgas biotopiem;
- ierosināts izveidot mikroliegumus ekspedīciju laikā konstatētajās īpaši aizsargājamo sugu atradnēs;
- apkopota informācija par katras sugas atradņu skaitu un tā izmaiņām pēdējā desmitgadē.

Lai darba rezultātus labāk varētu izmantot praktiskajā dabas aizsardzībā, projekta gaitā notika konsultācijas ar Latvijas vides aģentūras un Valsts meža dienesta darbiniekiem.

Projekta rezultātā:

- sastādīts apdraudēto ķērpju sugu saraksts, kurā iekļautas 93 gan īpaši aizsargājamas, gan citas retas un apdraudētas sugas, to atradņu skaits un skaita izmaiņas;
- izveidota apdraudēto ķērpju sugu datu bāze, kurā iekļautas visas ar herbārija paraugiem apstiprinātās atradnes;
- ierosināts izveidot pirmos četrus mikroliegumus ķērpjiem.

Izmantojot projekta rezultātus, sagatavoti un Latvijas Universitātes 61. konferences Botānikas un ekoloģijas sekcijas sēdē (06.02.2003.) nolasīti divi referāti – "Apdraudēto ķērpju sugu pētījumu rezultāti Latvijā" un "Izmaiņas Latvijas Sarkanās grāmatas ķērpju sugu sastāvā". Projekta rezultāti prezentēti arī Valsts meža dienesta, VAS "Latvijas valsts meži" un Ūstra Götaland Meža pārvaldes (Zviedrija) kopīgi organizētajā seminārā (07.03.2003.) – projekta "Atbalsts dabisko meža biotopu inventarizācijai Latvijā" noslēgums un projekta "Dabisko meža biotopu apsaimniekošana Latvijā" atklāšana.

Nepieciešamā priekšizpēte piekrastes biotopu un sugu monitoringa apakšprogrammas uzsākšanai

Projekta vadītāja Brigita Laime

Piekrastes biotopu un sugu monitoringa priekšizpēte veikta ar mērķi pēc iespējas labāk sagatavoties šā monitoringa rīcības plāna realizēšanai, kura sāksies 2003.gadā. Galvenais priekšizpētes uzdevums bija precizēt monitoringa vietas. Kopā izdalītas 53 vietas jeb stacijas, kuras vienmērīgi izvietotas gar jūras krastu. Izvēlētās monitoringa vietas aptver visus galvenos

piekrastes biotopu tipus, kā arī Eiropas Savienībā un Latvijā aizsargājamās piekrastes biotopu tipus. Katrai monitoringa vietai noteiktas koordinātes. Vietas dokumentētas, fotografējot un raksturojot to biotopus. Monitoringa staciju atrašanās parādīta arī topogrāfiskajās kartēs.

Monitoringa vietām raksturota antropogēnā ietekme. Rezultāti parāda, ka lielākā staciju daļa ir stipri ietekmētas un pārveidotas. Par to liecina traucējumi augāja struktūrā un sugu sastāvā. Vislielākā antropogēnā ietekme ir pilsētās, to tuvumā, kā arī iecienītās atpūtas vietās. It īpaši tas attiecas uz Liepāju, Ventspili, Jūrmalu, Rīgu un Rīgas rajonu, kā arī uz Kolku, Lielirbi, Ģipku, Roju un Papi.

Desmit monitoringa vietās raksturotas augu sabiedrības. Pārsvārā tās ir dabiskas ar nelielu svešo sugu piejaukumu. Šie pētījumi aptvert tikai daļu no visām monitorējamām vietām un tāpēc pēc šiem datiem vēl nevar spriest par piekrastes augu sabiedrībām kopumā. Informācija par svešo augu sugu izplatību un ekoloģiju piekrastes kāpās Latvijā ir apkopota atsevišķā pārskatā. Šī informācija iegūta, līdzās piekrastes monitoringam 2002.gada rudenī izstrādājot projektu par svešām augu sugām.

Putnu uzskaites veiktas posmā Engure-Mērsrags. Galvenās uzskaitītās sugas bija upes tārtiņš *Charadrius dubius* (ligzdojošie pāri) un jūrmalas dižpīle *Tadorna tadorna* (izvestie mazuļi). Papildus vienmēr tika atzīmētas stepes čipstes *Anthus campestris* un sila cīruļa *Lullula arborea* teritorijas, kā arī visas citas Latvijas īpaši aizsargājamo putnu sugas, īpaši zīriņu *Sterna spp.* kolonijas. Galvenais uzskaišu mērķis bija upes tārtiņš.

2002. gadā apsektas perspektīvās piekrastes bezmugurkaulnieku monitoringa stacijas. No 31 stacijas izvēlētas 9 monitoringa un viena perspektīvā stacija. Analizēti virsausnes bezmugurkaulnieku pilotpētījumu dati. Izstrādāta standartizēta metodika virsausnes bezmugurkaulnieku un naktstauriņu monitoringam.

Pļavu inventarizācija Latvijā

Projekta vadītājs Ivars Kabucis

Projekts īstenots sadarbībā ar Nīderlandes Karalisko dabas aizsardzības biedrību. To atbalstīja Latvijas Republikas Vides ministrija un Zemkopības ministrija. Projektu finansēja Nīderlandes karalistes valdības PIN-MATRA fonds.

Projekta mērķi ir, izveidot bioloģiski vērtīgo pļavu datu banku un izstrādāt pļavu aizsardzības koncepciju.

Projektu sākot, izstrādāta pļavu biotopu klasifikācija, inventarizācijas metodika un datu bankas struktūra. Trīs lauku darbu sezonās novērtētas, kartētas un atbilstoši metodikai aprakstītas bioloģiski vērtīgās pļavas. Apkopotie dati sniedz informāciju par pļavu izplatību un stāvokli Latvijā.

Projekta gaitā aptverta visa valsts teritorija, apsekojot 5 km x 5 km lielus kvadrātus. Katrā kvadrātā kartētas botāniski vērtīgās pļavas. Pļavas botāniskā vērtība noteikta pēc pļavas augu sabiedrības struktūras, kā arī pēc neielabotu pļavu indikatorsugu klātbūtnes. Par katru pļavu, kura atbilst noteiktiem kritērijiem un kura ir lielāka par 0,5ha, aizpildīta noteikta parauga anketa. Anketā norādīta pļavas piederība kādam no 17 kartējamajiem biotopiem, ko nosaka, izmantojot izstrādāto klasifikatoru un biotopus salīdzinošas tabulas. Katras pļavas robežas iezīmētas satelītainas izdrukā ar mērogu 1 : 26 000. Pēc tam tās digitizētas ģeogrāfiskās informācijas sistēmā. Lauku darbu laikā aizpildīto anketu saturs ievadīts datu bankā. Izmantojot anketā iekļauto informāciju, katrs poligons klasificēts atbilstoši noteiktajam pļavas biotopam.

Analizējot inventarizācijas rezultātus, projekta noslēgumā izstrādās pļavu apsaimniekošanas un aizsardzības ieteikumus valsts un reģionālajām vides institūcijām. Sagatavos arī ieteikumus zemes īpašniekiem par pļavu apsaimniekošanu, saglabājot dabas

vērtības. Sniegtā informācija un ieteikumi palīdzēs izveidot pļavu aizsardzības un piemērotas apsaimniekošanas sistēmu mūsu valstī.

Projektā iesaistīti 43 speciālisti.

Apsēkotajā teritorijā botāniski vērtīgās pļavas aizņem 0,4 % no kopējās platības.

Dabas parka “Beberbeķi” dabas aizsardzības plāna izstrāde

Projekta vadītāja Inese Gmizo

No 2002. gada maija līdz decembrim Latvijas Dabas fonds izstrādāja dabas aizsardzības plānu dabas parkam “Beberbeķi” un to finansēja Rīgas domes Īpašuma departaments. Dabas aizsardzības plāna izstrādē piedalījās eksperti un speciālisti no Latvijas Dabas fonda, LU Bioloģijas institūta un Rīgas domes Īpašuma departamenta Meža pārvaldes.

Dabas parks izveidots 1977. gadā, lai saglabātu ainavu, ko veido kāpas un priežu meži, nodrošinātu aizsargājamo biotopu aizsardzību un teritorijas piemērotību iedzīvotāju atpūtai un izglītošanai. Tas atrodas Rīgas rajona Babītes pagastā un aizņem aptuveni 269 ha. Lielākais zemes īpašnieks dabas parka teritorijā ir Rīgas dome. Plāna izstrāde organizēta atbilstoši Vides ministra rīkojumam Nr. 120 “Par ieteikumiem dabas aizsardzības plānu izstrādāšanai”. Plāna izstrādes gaitā ir:

- apkopota un izvērtēta esošā informācija par teritoriju, analizēti dabas parku ietekmējošie faktori;
- pētītas teritorijas botāniskās vērtības un dabiskie mežu biotopi;
- dabiskajos mežu biotopos ierosināts izveidot mikroliegumus;
- plānoti pasākumi rekreācijas infrastruktūras un izziņas taku veidošanai, kā arī citi apsaimniekošanas pasākumi;
- veikta Babītes pagasta iedzīvotāju aptauja;
- izstrādāti dabas parka individuālie aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi.

Dabas aizsardzības plāns izstrādāts septiņiem gadiem un tas apstiprināts ar Vides ministra 2003. gada 17. marta rīkojumu Nr. 87.

Engures ezera dabas parka dabas aizsardzības plāna ieviešana

Projekta vadītāja Inga Račinska

Projekts sākts 2001. gada oktobrī un tas ilgs līdz 2004. gada septembrim. Projekta realizēšanai izmanto 1998.-2000. gadā Engures ezera dabas parkam izstrādāto dabas aizsardzības plānu. Dabas aizsardzības plānā ieteikto darbu veikšanai projekts saņēmis Eiropas Savienības LIFE-Daba, Latvijas Vides aizsardzības fonda, kā arī Engures un Mērsraga pašvaldību finansējumu. Latvijas Dabas fonds projektu īsteno sadarbībā ar Engures ezera dabas parka fondu, Engures, Mērsraga, Ķūļciema un Zentenes pašvaldībām.

Projekta pirmajos 15 mēnešos sāka virkne būtisku apsaimniekošanas pasākumu. No tiem svarīgākie:

2002. gada maijā – jūnijā atjaunota pirmā pļava Engures ezera krastā apmēram 20 ha platībā. Atjaunotā pļava ir iežogota un tajā izvietoti pirmie lopi – 3 govīs un 5 KONIK šķirnes zirgi. Tiem uzbūvēta nojume.

Papildus tam 2002. gada oktobrī organizēta krūmu ciršanas talka atjaunojamajā pļavā. Šajā pasākumā piedalījās apmēram 20 talcinieku.

2002. gada 11. aprīlī noslēgts līgums starp Latvijas Dabas fondu un Dorotea Mekaniska (Zviedrija) par niedru pļaujāmās mašīnas iegādi. 2002. gada 4. jūnijā mašīna nogādāta Latvijā un

projekta darbiniekus apmācīja tās lietošanā. Izmantojot šo niedru pļaujamo mašīnu, 2002. gadā nopļauti 50 ha niedru, galvenokārt gar ezera austrumu krastu un ap salām.

2002. gada janvārī pieņemti 2 dabas aizsardzības inspektori, kuru uzdevums ir uzraudzīt Engures ezera aizsardzības režīma ievērošanu. Inspekcijas vajadzībām iegādāti 2 auto. Kopš 2002. gada janvāra konstatēti 62 nelegālas zvejas gadījumi, konfiscējot 8,045m nelegālu tīklu.

2002. gadā uzbūvēts putnu novērošanas tornis 3. laivu bāzē Mērsragā. Otra torņa būvniecība iepļānota 2003. gadā. 2002. gadā sākta informācijas zīmju uzstādīšana EEDP. Ir uzstādītas robežzīmes, kā arī rezervāta zonu apzīmējošas zīmes. Pārējo zīmju uzstādīšana plānota 2003. gadā.

2002. gada 25. – 28. augustā EEDP notika seminārs, veltīts īpaši aizsargājamu dabas teritoriju apsaimniekošanai. Tajā piedalījās vairāk kā 70 dalībnieki no visas Latvijas – no reģionālajām vides pārvaldēm, Valsts meža dienesta, ĪADT administrācijām, Vides aizsardzības un Reģionālās attīstības ministrijas un nevalstiskajām organizācijām. Projekta dalībnieki dalījās pieredzē par teritoriju apsaimniekošanu, devās ekskursijā, lai iepazītos ar Engures projekta pieredzi, intervēja vietējos iedzīvotājus.

2002. gadā sākts darbs pie filmas par EEDP, dabas aizsardzības un sociālekonomiskajām problēmām šajā teritorijā, par šo problēmu risināšanu un interešu saskaņošanu. Nofilmētas 20 stundas materiāla – galvenokārt intervijas ar vietējiem iedzīvotājiem un projekta pasākumi.

Projekta mājas lapa izveidota Latvijas Dabas fonda mājas lapas ietvaros (www.ldf.lv). Tur pieejams projekta apraksts, projekta atskaites pilna versija, fotogalerija un jaunumi.

Projekta ietvaros bija mācību brauciens uz Igauniju (2002. gada 24.-27. jūlijā), kurā projekta darbinieki un Ķūļciema pagasta iedzīvotāji iepazinās ar igauņu pieredzi īpaši aizsargājamu dabas teritoriju apsaimniekošanā.

LIFE projekta pieteikuma sagatavošana Ziemeļgaujas ielejai

Projekta vadītāja Ilze Vilka

Projekta mērķis bija sagatavot projekta pieteikumu ES LIFE-Nature fondam, ar kura palīdzību tiktu likti pamati Ziemeļgaujas ielejas aizsardzībai un apsaimniekošanai. Projekta ietvaros tika veikts esošo datu apkopojums par teritoriju, dabas vērtību saglabāšanai nepieciešamo pasākumu plānošana, konsultācijas ar vietējām pašvaldībām un citām ieinteresētajām pusēm. Šī projekta rezultātā sagatavots un iesniegts projekta pieteikums “Ziemeļgaujas ielejas aizsardzība un apsaimniekošana”.

Plānotā projekta teritorija (ap13 500 ha) aptver Gaujas ieleju no Gulbenes un Alūksnes rajonu robežas līdz Valmierai. Gaujas ielejai šajā posmā raksturīga īpatnēja mozaīkveida ainava ar ievērojamu biotopu un sugu daudzveidību. Līdz šim projekta teritorijā konstatēti 17 biotopi un 48 sugas, kas iekļauti Eiropas Savienības Biotopu direktīvā un Putnu direktīvā, sastopamas vismaz 99 nacionālā līmenī aizsargājamas sugas. Teritorijas dabas vērtības apdraud galvenokārt meža resursu izmantošanas intensifikācija un nepietiekama tradicionālā pļavu apsaimniekošana (pļaušana un ganišana). Ziemeļgaujas ielejā konstatētais augstais aizsargājamo sugu un biotopu blīvums un to apdraudējums, kā arī nepieciešamība sabalansēt dabas aizsardzības intereses un reģiona ekonomiskās intereses rada nepieciešamību pēc kompleksas aizsargājamās teritorijas izveides.

LIFE projekts paredz aizsargājamās teritorijas - dabas parka - izveidi Ziemeļgaujas ielejā, teritorijas zonējuma, normatīvo dokumentu un dabas aizsardzības plāna izstrādāšanu, kā arī dabas aizsardzības plānā paredzēto apsaimniekošanas pasākumu ieviešanu. Projekta ietvaros plānota aizsargājamo pļavu biotopu atjaunošana un uzturēšana, tās pļaujot un noganot. Lai aizsargātu bioloģiski vērtīgākos meža biotopus privātajās zemēs, paredzēta kompensāciju

izmaksā meža īpašniekiem uz līgumu pamata par aizsardzības režīma ievērošanu. Meža biotopu apsaimniekošana paredzēta vietās, kur tas nepieciešams bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai. Projekta ietvaros plānota arī izglītojošā darbība, diskusijas ar zemes īpašniekiem, vietējiem iedzīvotājiem, iesaistītajiem meža nozares pārstāvjiem, zemnieku organizācijām, pašvaldībām, dabas un vides aizsardzības institūcijām u.c. ieinteresētajām pusēm.

Projekts "LIFE projekta pieteikuma sagatavošana Ziemeļgaujas ielejai" realizēts pateicoties LVAF finansiālajam atbalstam.

Purva biotopu aizsardzības plāna izstrāde Projekta vadītāja Māra Pakalne

Purva biotopu aizsardzības plāns sniedz pārskatu par Latvijas purviem, to tipiem, veidošanos, attīstību vēsturiskā skatījumā, bioloģisko daudzveidību (augu un dzīvnieku valsti, biotopiem un ainavām).

Purva biotopu aizsardzības plāna mērķis ir ieteikt pasākumus, kuru īstenošana veicinātu purva biotopu (ekosistēmu) ilgtspējīgu pastāvēšanu un dabas daudzveidības saglabāšanu.

Purva biotopu aizsardzības plānā apkopota informācija par Latvijas likumdošanu un straptautiskām konvencijām, kuras ir saistošas purvu aizsardzībai, dots to īpaši aizsargājamo dabas teritoriju raksturojums, kurās sastop purvus (Ziemeļvidzemes Biosfēras rezervāts, Teiču un Krustkalnu rezervāts, Slīteres, Ķemeru, Gaujas nacionālie parki, dabas liegumi, dabas parki un aizsargājamo ainavu apvidi).

Dots patlaban izveidoto 6 Ramsāres vietu - Teiču un Pelēčāres purvi, Engures un Kaņiera ezeri, Lubānas mitrāju komplekss, Ziemeļu purvi (Sokku-Kapzemes un Oļas purvi) un Papes mitrāju kompleksa raksturojums.

Raksturoti Latvijas 7 īpaši aizsargājamo purva biotopi, kā arī 10 Eiropas nozīmes aizsargājamo biotopi, kurus sastop Latvijas purvos.

Purva biotopu aizsardzības plānā minēti purvus ietekmējošie faktori - kūdras ieguve, nosusināšana, purvu pārveidošana lauksaimniecības un mežsaimniecības vajadzībām, ezeru un purvam piegulošo lauksaimniecības zemju eutrofikācija, ugunsgrēki, zāļu purvu aizaugšana ar krūmiem, bebru ietekme. Raksturotas izmaiņas purvos, veģetācijā un hidroloģiskajā režīmā, kas notiek veicot kūdras ieguvu un nosusinot purvus.

Purva biotopu aizsardzība plānā minēti pasākumi purvu aizsardzībai un apsaimniekošanai, tai skaitā dabas aizsardzības plānu izstrāde aizsargājamajiem purviem, jaunu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju izveide, kompleksa purvu zinātniskā izpēte no ģeoloģiskā, hidroloģiskā, ekoloģiskā, floras, faunas un veģetācijas aspekta, avotaino purvu inventarizācijas nepieciešamība, purvu rekultivācijas plānu izstrāde, purvu monitorings.

Raksturotas arī iespējas agrāko kūdras ieguves vietu pārveidošanai par mākslīgām ūdenstilpnēm, kuras ir nozīmīgas putniem, raksturots sabiedrības izglītošanas nozīmīgums (tai skaitā dabas taku izveide).

Sagatavota un nodota iespiešanai informatīvā lapa par Latvijas purviem latviešu un angļu valodā.

Vides Nacionālās monitoringa programmas Bioloģiskās daudzveidības monitoringa programmas (BDMP) rīcības plāna izstrāde, 2002.

Darba grupas vadītājs Voldemārs Spuņģis

LDF Latvijas Vides aģentūras uzdevumā UNDP/ GEF projekta *Priority Capacity Building for Biodiversity and Establishment of CHM structures* sadaļas *Bioloģiskās daudzveidības monitoringa sistēmas izveide Latvijā*, sadarbībā ar vadošajām Latvijas organizācijām un speciālistiem bioloģiskās daudzveidības jomā, izstrādāja BDMP Rīcības plānu. 2002. gadā uzsākta BDMP izpilde. Atsevišķas apakšprogrammas, piemēram, Ramsāres konvencijas vietu monitoringa apakšprogramma, tiek realizētas, dažām, piemēram, Piekrastes biotopu un sugu monitoringa apakšprogramma, veikta priekšizpēte.

Vīngliemezis

Projekta vadītāja Mudīte Rudzīte

2002. gada sezonas laikā vīngliemežu monitoringa ietvaros apsektas septiņas atradnes Dobeles rajonā, kā arī turpinātas regulārās uzskaites pastāvīgajā monitoringa parauglaukumā Gaujas nacionālajā parkā. Divas no Dobeles rajona apsekotajām atradnēm izvēlētas kontroles uzskaišu vietām. Aprēķināti populāciju blīvumi un lielumi, novērtēta populāciju vecuma struktūra. Saglabājot līdzšinējo darba organizācijas kārtību un gada kvotu, vīngliemežu lasīšanu iespējams turpināt.

Zemsedzes bezmugurkaulnieku faunas izmaiņas pēc ugunsgrēka Sudas purvā

Projekta vadītājs Voldemārs Spuņģis

Turpināti pētījumi par bezmugurkaulnieku faunas izmaiņām Sudas purva zemsedzē pēc ugunsgrēka 2000. gada maijā. 2000-2002. gada pētījumos kopumā konstatētas 21 skrejvaboļu sugas, 31 īspārņu 49 citu vaboļu, 6 skudru sugas, vismaz 20 citas kukaiņu sugas, 49 zirnekļu sugas, 1 māņzirnekļu suga, 5 daudzkāju sugas, 3 gliemežu sugas.

Otrajā gadā pēc priežu purvāja izdegšanas, salīdzinot ar pirmo, konstatētas sekojošas bezmugurkaulnieku sabiedrību izmaiņas:

- izdegumā no jauna ienākušas 16 vaboļu sugas, kas saistītas ar atmirušu koksni. Izdegumā, salīdzinot ar kontroli, gan vaboļu sugu skaits (23 sugas izdegumā, 19 sugas kontrolē), gan īpatņu blīvums ir ievērojami augstāks;
- skudru blīvums izdegumā ir būtiski samazinājies, lai gan sugu sastāvs nav būtiski mainījies.

Trešajā gadā pēc ugunsgrēka, salīdzinot ar iepriekšējiem diviem, konstatētas sekojošas bezmugurkaulnieku sabiedrību izmaiņas:

- izdegumā saglabājas ievērojami augstāka bezmugurkaulnieku sugu daudzveidība kā kontrolē, it īpaši ar atmirušu koksni saistītām sugām un sugām, kuru īpatņi pārvietojas pa augsnes virsmu. Plēsējiem izdegumā vieglāk pārvietoties un tāpēc to blīvums ir augstāks;
- vairākas skrejvaboļu sugas (plēsēji), lielais priežu smecernieks (to kāpuri uz priežu saknēm) arvien dominē izdegumā, salīdzinot ar kontroli, jo tiem ir pietiekoši barības resursi;
- divas micetofāgās īspārņu un divas skudru sugas, kas dominēja svaigā izdegumā, krasi samazinājās, lai gan kontrolē ir dominējošas;

- zirnekļu fauna izdegumā atjaunojas pakāpeniski, tajā galvenokārt sastopami lieli vilkzirnekļi;
- daudzkāji pēc ugunsgrēka ir atjaunojuši populācijas blīvumu.

Purva izdeguma bezmugurkaulnieku faunas atjaunošanos nodrošina gan īpatņu ieceļošana no neizdegušās purva daļas, gan arī sugas, kas specializējušās dzīvei izdegumos. Speciālistu sugas, piemēram, degumu mizasblakts *Aradus signaticornis*, liecina par izdeguma bioloģisko vērtību. Izdeguma platība ir neliela, tāpēc īpatņu migrācija ir intensīva un faunas atjaunošanās ir ātra. Izdegums kopumā ievērojami palielina purva kā ainavas sugu daudzveidību.

Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta upespērleņu upju apsekošana

Projekta vadītāja Mudīte Rudzīte

Projekta laikā notika latviešu un somu kopīga ekspedīcija pa Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta upēm. Tajā piedalījās malakologs Dr. Ilmari Valovirta un trīs profesionāli nirēji Panu Oulasvirta, Vili Englund, Pekka Tuulenvire no Somijas. Nirēju piedalīšanās upju apsekošanā ir ļoti svarīga, jo ļauj iegūt informāciju par gliemeņu sugām, kas apdzīvo dziļākos upju posmus, kurus nav iespējams pārskatīt pat mazūdens periodos. Somijas speciālisti apsekoja atsevišķus posmus Salacā, Svētupē, Vitrupē un Korģē. Pērleņu netika atrastas, bet iegūta jauna informācija par pārējo gliemeņu sugu sastopamību dziļākajās vietās. Sadarbības nedēļas laikā gūta vērtīga pieredze, lai aprobētu nirēju izmantošanas metodi Latvijas upju pētījumos.

Pērleņiem piemēroti biotopi konstatēti 25 upēs. Pērleņu izdzīvošanai svarīga ir ūdens kvalitāte ilgākā laika periodā. Ja pērleņu netika atrastas nevienā no šīm upēm, tas nozīmē, ka pērleņu dzīvotnes prasībām neatbilst upes ekosistēma kopumā, lai arī vajadzīgie biotopi tur ir. Tātad jāsecina, ka vispārējā vides eutrofikācija skārusi visas Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta upes.

Ja pērleņu kādreiz tur ir bijušas, tad galvenie to izzušanas iemesli ir:

- 1) plašas lauksaimniecības zemes visu minēto upju baseinu teritorijās,
- 2) apdzīvotu vietu iepludinātais piesārņojums,
- 3) uzpludinājumu veidošana uz upēm,
- 4) upju taisnošana un meliorācijas projekti.

Korģē, Iģe un Vitrupe ir piemērotas, lai tajās sāktu gatavot pērleņu reintrodukcijas vietas.